

VAHE 126

NGAAHI VAO'AKAU

FOKOTU'UTU'U 'O E NGAahi KUPU

KUPU

KONGA I.—TALATEU

1. Hingoa noupou.
2. Fakahinohino.

KONGA II.—NGAAHI VAO'AKAU TAPUI MO E FUA 'O E VAO'AKAU
KEHEKEHE

3. Ngaahi vao'akau tapui.
4. Ngaahi tu'utu'uni.
5. Fakafoki.
6. Ngaahi laiseni.

KONGA III.—NGAAHI KONGA VAO'AKAU FAKAKOLO

7. Ngaahi vao'akau fakakolo.
8. Ngaahi tu'utu'uni ki he ngaahi vao'akau fakakolo.

KONGA IV.—NGAAHI ME'A KEHEKEHE

9. Mafai 'o e kau 'ofisa vao'akau mo e kau Polisi.
10. Ngaahi hia.
11. Ngaahi tautea fakalahi.
12. Ngofua ke hu ki he ngaahi 'akau pe vao'akau.
13. Ngaahi totonu fakasivile.
14. Ngaahi hia.

VAHE 126

NGAAHI VAO'AKAU

Lao Fika 7 'o e 1961

KO E LAO KE FAKAMAFAI 'A E PULE'ANGA KE VAHE'I HA NGAAHI KONGA KELEKELE KO E NGAAHI KONGA VAO'AKAU TAPUI PE NGAAHI KONGA TAPUI PE KA KE PULE'I MO TAUHI 'A E KONGA KELEKELE KO IA, PE KA KI HE PULE'I MO E TAUHI 'O E FUA 'O E VAO'AKAU PE KA KI HE NGAAHI 'UHINGA KEHE

[2 Novema, 1961]

KONGA I.—TALATEU

Hingoa
nounou.

1. 'E ui 'a e Laó ni ko e Lao ki he Vao'akau.

Fakahinohino.

2. 'I he Laó ni, tuku kehe ha 'uhinga kehe 'e hā mai—

“ofisa vao'akau” ‘oku kau ai ha ‘ofisa pē ‘o e Potungāue ‘o e Ngoué, Vaotā mo e Toutai mo ha taha pe ‘a ia ‘e foaki ki ai ‘a e ngaahi mafai ‘o ha ‘ofisa vao'akau ‘i he Laó ni ‘e he Minisitā ‘o e Ngoue, Vaotā mo e Toutai;

“fua ‘o e vao'akau” ‘oku kau ai ‘a e ngaahi ‘akau mo'ui, ‘akau kuo tā ko e papa, ‘akaufefie ‘akauva'a, fo'i 'akau ngāue, kofe mo e pitu, konga'akau, malala'i'akau, efuefu'i 'akau kilisi, 'akau tō, musie, kaho, kuta (rushes), kelekele fefie (peat), me'a'ato, me'amohenga, 'akau tōtolo, tu'oni 'akau (fibres), lau'i'akau, limu 'uta (moss), fua'i'akau, tenga'i'akau, tupu'i 'akau he (galls), aka'i'akau, kili'i'akau, hone, to'ime'a (wax), kelekele, mo ha ngaahi me'a kehe 'e fanongonongo 'e he Minisitā 'o e Ngoué, Vaotā mo e Toutai;

“vao'akau tapui” ko hono 'uhingá ko ha konga kelekele kuo faka'ilonga'i pē vao'akau tapui kuo fanongonongo ka 'oku pau he 'ikai kau ai ha vao'akau fakakolo;

“manumo'ui” ‘oku kau ai ‘a e fanga pulu, hoosi, miuli, tongikī, puaka, kosi mo e sipi;

“Minisitā” ‘oku 'uhinga ko e Minisitā ki he Ngoue, Vaotā mo e Toutai;

“konga tapui” ko hono 'uhingá ko ha konga kelekele kuo faka'ilonga'i pe konga kelekele kuo fanongonongo 'a ia

'oku lolotonga vao mohuku pē vao tōkanga ka 'e fiema'u ke fakavao'akau 'i he kaha'ú;

“'akaupapa” ko hono 'uhingá ko ha fu'u 'akau pē kuo holo pē na'e fakaholo mo ha konga pe 'o ha fu'u 'akau kuo tā pē kuo holo, mo e 'akau kotoa pē na'e kilisi, fahi'i, tā pe kuo ngaohi 'i ha founga kehe;

“ngaahi 'akau” 'oku kau ai 'a e ngaahi paame, ngaahi vao'akau iiki, ngaahi vao'akau lalalalahi, ngaahi 'akaukaka, ngaahi 'akau tupu mei he tenga'i'akau, ngaahi 'akau kei iki, mo e ngaahi huli'i'akau kehekehe kotoa pē neongo pe ko e hā honau motu'á, pea mo hanau konga;

“'oku 'atā” 'i he'ene kau ki he kelekele ko hono 'uhingá ko ha kelekele 'a ia 'i he taimi 'o hono ngāue'aki 'o ha taha 'o e ngaahi mafai kuo foaki 'e he Laó ni 'oku 'ikai ke lisi pē foaki 'i ha toe founga.

KONGA II.—NGAAHI VAO'AKAU TAPUI MO E FUA 'O E VAO'AKAU KEHEKEHE

3. 'Oku ngofua ki he Tu'í 'i he Fakataha Tokoní ke fanongonongo ha konga kelekele pē 'oku 'atā ko ha vao'akau tapui.

Ngaahi vao'akau tapui.

4. 'Oku ngofua ki he Minisitā 'i he loto ki ai 'a e Kapinetí ke fai ha ngaahi tu'utu'uni 'oku 'ikai fepaki mo e Laó ni 'o tu'utu'uni 'a e me'a kotoa pē 'oku fiema'u pē fakangofua ke tu'utu'uni pē 'oku totonu mo fe'unga ke tu'utu'uni ki he fai pē fakahoko 'o e Laó ni, mo fakatautefito ki he tu'utu'uni 'o e ngaahi me'a koe'uhi ko e pē kau ki he—

Ngaahi tu'utu'uni.

- (a) malu'i, pule'i mo e tokanga'i 'o e ngaahi vao'akau tapui mo e ngaahi konga tapui;
- (b) pusiaki mo e fakalato 'o e mo'ui 'a e fua 'o e vao'akau;
- (c) tapui pe fakafuofua 'o e fakaholo, tā, 'ave, ngāue'aki, tutu, maumau'i pe fetuku 'o ha fua 'o e vao'akau;
- (d) tapui pe fakafuofua 'a e nofo'i (residing), nofo'i 'eve'eva (camping), nofo (squatting), langa 'o e fanga ki'i fale pe ngaahi 'ā 'o e fanga manumo'ui 'i ha vao'akau tapui pe konga kelekele kuo tapui;
- (e) tapui pe fakafuofua hono fakakaikai pe tukuange ke kai 'a e fanga manumo'ui;
- (f) tapui pe fakafuofua hono fakama'a, ngoue'i pē keli 'o e kelekele ke ngoue'i pē ha 'uhinga kehe 'i ha vao'akau tapui;
- (g) tapui pe fakafuofua 'a e hū ki ha konga 'o ha vao'akau tapui;
- (h) tapui pe fakafuofua 'i ha vao'akau tapui 'a e tuli, tamate'i, 'ave

- pē fakalavea'i 'o ha manu, manupuna, 'inisekite pe manu tōtolo pē hano fua;
- (i) tapui pe fakafuofua 'a e ngaahi ngāue pe tuku ta'e fai 'o ha ngaahi me'a 'a ia 'oku ngali te ne fakatu'utāmaki'i 'aki 'a e afi pē ha founga kehe ha vao'akau tapui;
- (j) tu'utu'uni 'a e ngaahi totongi mo e me'a'ofa (royalties) ke totongi 'i ha fakaholo 'o ha ngaahi fu'u 'akau pē tanaki pē 'ave 'o ha fua 'o e vao'akau pē ki ha taha 'o e ngaahi me'a kuo lau ki ai 'i he Laó ni;
- (k) tu'utu'uni 'a e 'oatu 'o e ngaahi laiseni mo e ngaahi fakangofua kau ki he fua 'o e vao'akau, mo e ngaahi me'a kehekehe kau ki he ngāue'aki 'o e Laó ni;
- (l) tu'utu'uni 'a e founga pea mo e ngaahi tu'utu'uni kehekehe ki hono 'oatú, fakangatá, tamate'i pē to'o 'o e ngaahi laiseni mo e fakangofua ke 'ave, fakatau atú, fakatau mai pe fakahū ki tu'a Pule'anga 'a e fua 'o e vao'akau;
- (m) tu'utu'uni ki he kau ma'u laiseni mo fakangofua ke 'oatu ha tohi fakamatala ki he fua 'o e vao'akau kuo nau ma'ú;
- (n) tu'utu'uni ki he fokotu'u mo e tauhi 'o e ngaahi pusiaki'anga 'akau ki he toe fakavao'akau'i mo e fakamafai 'o e totongi atu 'o e ngaahi pa'anga tokoni pe ponasi mei he pa'anga hū mai fakapule'anga ki he faka'ai'ai 'o e ngāue ki he vao'akau;
- (o) tu'utu'uni ki he fua mo e faka'ilonga'i 'o e ngaahi vao'akau tapui;
- (p) tu'utu'uni 'a e kakai 'a ia 'e tuku ke nau fai hono fakahoko 'o e Laó ni;
- (q) tu'utu'uni ki he fakanofa mo e pule'i 'o e kau le'o vao'akau;
- (r) tu'utu'uni ko e fua 'o e vao'akau 'oku pau ke kau ai 'a e fua 'o e vao'akau 'i ha feitu'u 'i he Pule'angá ni; mo e
- (s) ngaahi tautea, 'o 'ikai lahi hake 'i he ngaahi tautea kuo tu'utu'uni 'i he kupu 14 'o e Laó ni, ki he ngaahi maumau'i 'o e Laó ni pē 'o e ngaahi tu'utu'uni mo hono tákaki 'o e ngaahi tautea ko iá.

Fakafoki.

5. 'Oku ngofua ki he Tu'í 'i he Fakataha Tokoní ke fanongonongo hono katoa pē kongá 'o ha vao'akau tapui pē kongá tapui 'oku 'ikai ke kei hoko ko ha vao'akau tapui pe kongá tapui.

Ngaahi laiseni.

6. (1) 'Oku ngofua ki he Minisitá 'i he loto ki ai 'a e Kapinetí ke fakamafai 'a e Talekita ki he Ngoue, Vaotā mo e Toutai pe 'Ofisa Pule'i 'o e Potungāue Ngoue, Vaotā mo e Toutai fakatau ki ha ngaahi tu'utu'uni lūkufua pē makehe 'e pehē 'e he Minisitá 'oku fe'ungá, ke 'oatu ha ngaahi laiseni koe'uhi ko e fua 'o e vao'akau—

- (a) 'o 'oatu 'a e totonu ta'e fakangatangata ke 'ave 'a e fua 'o e vao'akau ko iá, pe
- (b) 'oatu 'a e totonu ta'e fakangatangata ke fakatau mai 'a e fua 'o e vao'akau ko iá meiate kinautolu kuo 'osi fakamafai ke nau 'ave iá, mo
- (c) 'oatu 'a e totonu ke 'ave pe fakatau mai 'a e fua 'o e vao'akau ko iá ta'e fai ha totongi pe totongi me'a'ofa (royalty) pe 'i ha totongi pe totongi me'a'ofa kuo fakasi'isi'i.
- (2) Ko e laiseni kotoa pē kuo 'oatu 'i he kupusi'i (1) 'o e kupú ni 'oku pau ke fokotu'u ai 'a e konga kekekele mo e fa'ahinga fua 'o e vao'akau 'oku kau ki aí.

KONGA III.—NGAAHI KONGA VAO'AKAU FAKAKOLO

7. 'Oku ngofua ki ha 'Ofisa Faka-Vahefonua kuo fakanofu 'i he Lao ki he Kau 'Ofisa Faka-Vahefonua mo e Kau 'Ofisa Koló 'i he loto ki ai 'a e Minisitā ke ne faka'ilonga'i 'i ha kekekele 'atā ha konga vao'akau fakakolo 'a ia 'oku pau ke lesisita 'i he 'ofisi 'o e Potungāue 'o e Ngoué, Vaotā mo e Toutai.

Ngaahi
vao'akau
fakakolo.
Vahe 43

8. 'Oku pau ke pule'i 'a e ngaahi konga vao'akau fakakolo 'e ha ngaahi tu'utu'uni 'oku kau ki he malu'i, pule'i mo e tokanga'i 'o e fua 'o e vao'akau 'a ia 'e fai 'e he Minisitā.

Ngaahi
tu'utu'uni ki
he ngaahi
vao'akau
fakakolo.

KONGA IV.—NGAAHI ME'A KEHEKEHE

9. 'Oku ngofua ki ha 'ofisa vao'akau pe ha 'ofisa polisi ke ne—

- (a) fakafehu'i ha taha 'oku 'ilo 'okú ne ma'u ha fua 'o e vao'akau 'i ha loto vao'akau tapui pe konga tapui;
- (b) fe'iloaki mo ha taha 'okú ne lolotonga fai ha me'a pe 'oku mahalo'i 'i ha 'uhinga lelei kuo ne fai ha me'a 'a ia 'oku totonu ke 'i ai hano laiseni, fakangofua pe faka'atā, ke 'oatu 'a e laiseni, fakangofua pe faka'atā ko iá;
- (c) puke mo tauhi ha fua 'o e vao'akau 'a ia 'okú ne mahalo'i 'i ha 'uhinga lelei na'e ma'u pe 'ave 'o maumau ai 'a e Laó ni;
- (d) puke mo tauhi ha koloa 'a ia 'okú ne mahalo'i 'i ha 'uhinga lelei na'e ngāue'aki ke maumau'i 'a e Laó ni.

Mafai 'o e
kau 'ofisa
vao'akau mo
e kau 'ofisa
polisi.

10. 'Oku pau ko e hia 'i he Laó ni 'o ka hanga 'e he taha ta'e 'i ai ha fakangofua 'o—

Ngaahi hia.

- (a) 'ai pe fokotu'u 'i ha fua 'o e vao'akau ha faka'ilonga 'oku ngāue'aki ki he fua 'o e vao'akau 'e he kau 'ofisa vao'akau 'o e Potungāue 'o e Ngoué, Vaotā mo e Toutai;
- (b) 'ave, fakalavea, liliu, kohikohi pe alasi ta'e totonu neongo pe ko e founga fe ha sitapa, tohi pe faka'ilonga kuo 'ai ki he fua

'o e vao'akau 'e he kau 'ofisa vao'akaú pe ha fanongonongo 'oku kau ki he fua 'o e vao'akau kuo fokotu'u 'e ha 'ofisa vao'akau;

- (c) hiki tatau kāka'i pē liliu ha laiseni, tohi fakangofua pē tohi faka'atā kuo 'oatu 'e ha 'ofisa vao'akau;
- (d) tali pe ma'u ka 'okú ne 'ilo ha fua 'o e vao'akaú 'a ia kuo fai ai hano maumau'i 'o e Laó ni;
- (e) ta'ofi pe fakafaingata'a'ia'i 'i he fai 'o hono ngaahi fatongia 'i he Laó ni ha taha kuo fakamafai ke hū ki he kelekele koe'uhi ko e ngaahi 'uhinga 'o e Laó ni.

Ngaahi
tautea
fakalahi.

11. Ka 'i ai ha taha 'oku mo'ua ki he maumau'i 'o e Laó ni 'oku ngofua ki he Fakamaau'angá ko e fakalahi ki he hilifaki 'o e tautea fakalao ke—

- (a) fakafuofua 'a e mahu'inga 'o ha maumau pe lavea kuo fai ta'e fakalao ki ha fua 'o e vao'akaú 'e he tokotaha ko iá mo tu'utu'uni ke ne totongi ia;
- (b) tu'utu'uni ke fakafoki ha fua 'o e vao'akaú kuo 'ave ta'e fakalao 'e he tokotaha ko iá pē fetongi ia 'aki 'a e tu'utu'uni ke totongi 'a e mahu'inga 'o e fua 'o e vao'akau ko iá;
- (c) fai ha tu'utu'uni ki he fa'ao pe tukuange 'o ha fua 'o e vao'akaú pe ha koloa pe me'a 'a ia na'e fai ai 'a e hiá pe na'e ngāue'aki ki he fai 'o ha hiá 'o hangē ko ia 'e pehē 'e he Fakamaau'angá 'oku fe'ungá;
- (d) tamate'i pe ta'ofi fakataimi ha laiseni, tohi fakangofua pe tohi faka'atā 'oku kau ki he fua 'o e vao'akau 'oku ma'u 'e he tokotaha ko iá;
- (e) fai ha tu'utu'uni 'a ia 'oku kau ki he veteki mo 'e 'ave 'o ha fale, 'ā, fale si'i, falehoosi, falepulu pē fale pē me'a kuo langa 'oku tu'u pē 'oku 'i ha konga kelekele 'o maumau ai 'a e Lao ni 'o hangē ko ia 'e hā ki he Fakamaau'angá 'oku fe'ungá;
- (f) fai ha tu'utu'uni 'a ia 'oku kau ki he faka'auha ta'aki pe 'ave 'o ha ngoue me'akai 'oku tu'u pe 'oku 'i ha konga kelekele 'o maumau ai 'a e Laó ni 'o hangē ko ia 'e hā ki he Fakamaau'angá 'oku fe'ungá.

Ngofua ke hu
ki he ngaahi
'akau pe
vao'akau.

12. 'I ha kelekele kuo foaki, lisi pe 'oatu 'i he founa kehe tuku kehe 'a e ngaahi 'api tukuhau 'a ia 'oku 'i ai ha totonu 'o 'Ene 'Afió ki ha ngaahi 'akau pe fua 'o e vao'akaú 'oku pau ke 'oatu ha ngofua ke 'alu ki he ngaahi 'akau pe fua 'o e vao'akau ko ia 'i he hala hangatonu pe faingofua taha ki ai kiate kinautolu kotoa pē kuo fakamafai 'oku ngāue ki he sivi, tānakí, pē 'ave 'o e ngaahi 'akau pe fua 'o e vao'akau ko iá, kau ai pe ta'e kau ai ha fanga manu pe ngaahi saliote.

13. 'Oku pau he 'ikai ha hopo pe mo'ua 'i he Laó ni te ne lave'i ha totonu fakasivile pe ha fakalelei (remedy) 'a ia 'e totonu ke ma'u 'e he Kalauní pe ha taha 'oku mamahi koe'uhi ko e hiá. Ngaahi totonu fakasivile.

14. (1) Ko ha taha 'okú ne maumau'i, pe ta'e fai ki, ha taha 'o e tu'utu'uni 'o e Laó ni 'oku pau ke ne halaia ki he maumau'i 'o e Laó ni. Ngaahi hia.

(2) Fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni, ko e tautea ki ha maumau'i 'o e Laó ni 'oku pau ko e mo'ua pa'anga 'o 'ikai lahi hake 'i he \$50 pe nofo pōpula ki ha taimi 'o 'ikai lahi hake 'i he mahina 'e 12 pe fakatou'osi.